

LAKATOS ANDOR

Anyakönyvek digitalizálásának tapasztalatai Kalocsán

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) életében másfél évtizede jelentek meg az anyakönyvek digitalizálására irányuló első kísérletek, s a lokális, szöveges adatbázis építésétől időközben eljutottunk a döntően képi alapú, internetes kutatási szolgáltatásig. Ezúttal az elmúlt időszak legfontosabb tapasztalatait igyekszem összegezni.

Forrásadottságaink

A KFL a Duna–Tisza köze katolikus irathagyatékát kezeli, s ha a nagy múltú érsekség területét egészében idézzük fel, az egykori Bács-Bodrog vármegye és a jelenlegi Bács-Kiskun megye együttes területét kell magunk elé képzelnünk. A kalocsai, központi levéltári állomány mellett jelentős egyedi források találhatók a településeken, az egyes plébániákon. Ezzel kapcsolatos szakmai felelősségünket régóta érezzük, s a vidéki iratmentés és iratrendezés érdekében az utóbbi években konkrét lépéseket is tettünk.

Központi raktárunkban, Kalocsán igen gazdag anyakönyvi állományt őrzünk. Ennek oka, hogy itt 1826 óta gyűlnek az anyakönyvi másodpéldányok a főegyházmegye területéről, s ez önmagában ritkaság a magyar püspökségek életében; másutt általában csak 1895-től gyűjtötték a másodpéldányokat. Ezenkívül levéltárunk részére módszeresen beszereztük az egyházmegyénk területére vonatkozó, 1895 előtti anyakönyvekről készült, a Magyar Országos Levéltárban őrzött mikrofilmek másolatait. A gazdag információs állomány már az 1970-es évek óta vonzotta a kutatókat, s az erősödő családtörténeti érdeklődés eredményeként az anyakönyvi kutatások aránya kutató- és ügyfélforgalmunkban 60%-ról 80–90%-ra nőtt. A családkutatás tehát meghatározóvá vált intézményünk életében.

A KFL kis levéltár, az 1970–1980-as években egy, majd az 1990-es évektől két munkatárssal működik, s ez alapvetően meghatározta a terveket, lehetőségeket. Erőforrásaink általában csekélyek voltak a kutatói igényekhez képest, és nem győztük a különféle kutatási, adatkeresési megbízásokat teljesíteni, mivel sokan nem tudtak személyesen eljönni Kalocsára, mégis szerettek volna adatokhoz jutni.

Digitális környezetünk

Alapvető, vitathatatlan nehézség, hogy korunkban gyorsan változik az informatikai környezet. Másfél évtized távlatában kb. háromévente új kihívások értek bennünket, amelyek fényében új válaszokat, új terveket kellett megfogalmaznunk és kidolgoznunk. Jogos lehet a kérdés: vajon érdemes-e egyáltalán foglalkoznunk mindezzel? Nem avul-e el szükségszerűen munkánk, erőfeszítésünk? Honlapok, adatbázisok, szabványok, e-kutatói igények... Ijesztő a felsorolás: vajon lehetséges-e összhangba hoznunk ezeket mindennapos levéltáros teendőinkkel?

Mielőtt a választ fontolgatnánk, rá kell ébrednünk, hogy valójában nem vagyunk választási helyzetben. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy nincs más választásunk. A tét: részvétel a 21. század információs vérkeringésében. A számítógép, a honlapok és adatbázisok világa korunk kommunikációs alapja, ha ezt figyelmen kívül hagyjuk, elszigetelődünk, perifériára kerülünk. Lépéskényszerben vagyunk a gyorsan kiépülő, az élet minden területét behálózó digitális környezetben. Körülöttünk mindent számítógép működtet, és ne feledjük, nemcsak nekünk, levéltárosoknak kell lépést tartanunk a változó lehetőségekkel.

Utak és útvesztők

A fentiek végiggondolása után feladatunk a gyakorlatban is konkrét példákat, megoldásokat találni. Hogyan tudjuk forrásadottságainkat és digitális környezetünk igényeit egymásnak megfeleltetni? 2008-ban egy módszertani tanulmány elkészítésében vettünk részt az egyházi anyakönyvek digitalizálásának lehetőségeit összegezve. Meghatároztuk a feldolgozás két alapvető útját, lehetőségét, a képi digitalizálást (anyakönyvek és mutatók fotózása vagy szkennelése), illetve az anyakönyvi bejegyzések szöveges feldolgozását, amely terjedelmét, jellegét tekintve több szintű lehet (szöveges mutató, kivonat a fontosabb adatokkal, teljes szövegű átírás), és természetesen mindezek kombinációi is elképzelhetőek (például képek és szövegek együttes kezelése). Melyik utat választjuk? Hogyan hozhatunk helyes döntéseket?

Véleményünk szerint fontos szempontok lehetnek a választáshoz: a mozgósítható erőforrások számbavétele (anyagi és humán erőforrások egyaránt), a létrehozott tartalom „kimenete” (potenciális felhasználói köre), a továbblépés, fejleszthetőség lehetőségei, a költséghatékonyság, a tartalom létrehozásának időtartama, tervezhetősége stb. Az említett szempontok alapján, a teljesség igénye nélkül két konkrét példát említek.

Az elsőt „útvesztőnek” is nevezhetném: ez Kalocsa város és szállásai 1700–1910 közötti, teljes szövegű anyakönyvi adatbázisának elkészítése volt 1998–2008 között. A levéltáros szakmai cél itt maximalista volt, s a feldolgozás az anyakönyvi bejegyzések teljes szövegére irányult, ám ez kétfős levéltárunkban szinte beláthatatlanul hosszú munkafolyamatot eredményezett. Több mint 160 ezer anyakönyvi bejegyzés átírását kellett elvégeznünk, és időközben csak egyetlen várossal és annak környékével foglalkoztunk. Az elhúzódozó projekt idején változtak a felhasználói igények is, megjelent a képek tömeges használatának lehetősége a számítógépeken, amivel eleinte nem számoltunk. Ráadásul elterjedt az internethasználat, és már nemcsak lokális, illetve offline adatbázisokban lehetett gondolkodni, így szoftverváltásokról és adatexportról is gondoskodnunk kellett. Mindez folyamatos módosításokra ösztönözött bennünket, és újabb teendőket eredményezett. A projekt ezért egy „végtelen történetre” hasonlít, ahol a kimenetet, a felhasználói kört nem sikerült jól meghatározni és hatékonyan elérni. Az adatbázis gazdag, összetett tartalma így csak kevesek számára használható, értelmezhető.

Kiútként, pozitív példaként levéltárunk *Communio* projektjét említhetem, amelynek tervei 2009 őszén születtek. Ez a projekt egyházmegyénk anyakönyvi és helytörténeti forrásainak képi digitalizálását és internetes kutatói szolgáltatását célozza. A feldolgozás alapegysége a kötet, azaz nem szálas iratok digitalizálásáról, hanem kötetekről, füzetekről van szó, és ez jelentős technikai–módszertani könnyebbséget eredményez. Egy másik fontos tényező e munkánál a családtörténet és a helytörténet összekapcsolása, amelynek jegyében az 1920 előtti anyakönyvek feldolgozása mellett egyéb, 1960 előtti kéziratos kötetek (összeírások, jegyzőkönyvek, historia domusok stb.) feltárására is vállalkozunk. A közös nevező a *Communio*, a közösség fogalma, és projektünkkel a közösségkutatásokat szeretnénk segíteni, ösztönözni. A családot elemi közösségnek tekintjük, a helyi közösségeket pedig olyan élettérnek, amely meghatározó volt a családok, egyének életében. A családkutatás egy idő után többet jelent anyakönyvi adatok keresésénél, s az egyén tevékenysége szükségszerűen a közösség irányába mutat.

A *Communio* projekt során hangsúlyosan vettük figyelembe a kutatói igényeket, a szolgáltatás jellegének, tartalmának kidolgozásánál. Ezért törekedtünk arra, hogy mielőbb tartalmat szolgáltatassunk és internetes hozzáférést biztosítsunk. Elsősorban a gyors képi feldolgozásra koncentráltunk, s a tartalmat is igyekeztünk minél szélesebb kör számára hasznos módon megragadni, így pl. a házassági anyakönyvekkel kezdtük, itt ugyanis a szerény felvételszámmal egy éven belül is teljes egyházmegyei feldolgozottságot tudtunk elérni. Nem volt egyszerű feladat egy kis intézmény számára, hogy korábbi, statikus honlapunkat alkalmassá tegyük a kutatás

számára, regisztrált felhasználók kezelésére. Új alapokra kellett helyezni munkánkat, dinamikus honlapra volt szükség, és a megfelelő minőségű szerver, illetve a kellő feltöltési sebesség kérdése is felmerült. Utóbbi Kalocsáról nem is volt megoldható, így szerverünket végül Budapestre telepítettük. Egy év előkészítő munka után, 250 ezer kutatható képfelvéttel szolgáltatást indítottunk, s azóta egyre növekvő forgalmat tapasztalunk, valamint folyamatosan bővítjük a szolgáltatás tartalmát.

A *Communio* lett a „köleves” életünkben, a projekt nem elsősorban költségvetési tervszámokon, sokkal inkább bevethető erőforrások, támogatók keresésén alapul. Nem volt hozzá számottevő pénzforrásunk, és a létrehozott érték is inkább tevékenység, összefogás, semmint pénzmozgás eredménye. Feladataink tervezése, végrehajtása nem „piaci árajánlatok” alapján történt.

Mozgósítható erőforrások

Kétéves vállalkozásunk alulról építkezik, nem központi, pályázati támogatásból működik, hanem elsősorban helyi (a feldolgozásban érintett és így motiválható) erőforrásokra épít. A levéltárban ez a projekt szakmai feladataink mellett rengeteg szervezőmunkát igényel és új teendőket is jelentett. Egyik fontos eleme a közmunka, a digitális képfelvételek készítése ugyanis a közmunkaprogram részeként, Kalocsa Város Önkormányzatának támogatásával folyik. (2011-ben három főállású személy fotózott nálunk.) Mivel Bács-Kiskun megye és főegyházmegyénk területe megegyezik, a megyei önkormányzat támogatta eszközvásárlásainkat, digitalizáló műhelyünk felszerelését. A Paksi Atomerőmű Zrt. a modern internetes kutatói szolgáltatás technikai feltételeit biztosítja (jó minőségű szerver, megfelelő sávszélesség). A Magyar Örökösutató Iroda egy konkrét külföldi vállalkozásunkat, Szabadkán végzett digitalizáló munkánkat (anyakönyvi mutatók, indexek fotózása) támogatta. Végül, de nem utolsósorban a rendszer fenntartói között említhetjük e-kutatóinkat, akik regisztrációs díjuk befizetésével segítenek bennünket.

Munkamódszerek

A *Communio* projekt során számos településen tevékenykedünk, levéltárunk és az egyházmegye plébániáin őrzött dokumentumok (kéziratos kötetek) feldolgozását végezzük. Ennek első lépése a helyszíni feltárás, az egyes plébániák vizsgálata (a padlástól a pincéig), majd a jegyzékbe foglalt, összegyűjtött dokumentumokat digitalizálás céljából a levéltárba szállítjuk (feldolgozás után visszavisszük eredeti őrzési helyére). A beszállított anyagot nyilvántartásba vesszük, egyéni azonosítóval látjuk el, amelyet a digitális tartalom létrehozásánál, a fájlnevekben és a könyvtárszerkezetben is használunk. A fényképezés Nikon D90 és D300 típusú gépek használatával történik, a képeket vízjelezzük, átméretezzük, és három változatban őrizzük: eredeti formában, vízjeles-archivált változatban (levéltári használatra) és vízjeles-kutatói változatban

(internetes használatra, személyi adatvédelmi korlátozásokkal). A kutatásra előkészített tartalmat rendszeresen feltöltjük szerverünkre, s az őrzött képanyag biztonsági mentéséről is gondoskodunk. A feldolgozott dokumentumokról a projekt első két évében táblázatos nyilvántartást készítettünk (Excel táblaként), ezt a jövőben adatbázissá szeretnénk átalakítani honlapunkon.

Eredmények

A Communio projekt során levéltárunkban két év alatt több mint 500 ezer digitális képfelvétel készült, amelyből 452 ezer érhető el a KFL honlapján e-kutatás, Matricula-Historia-online szolgáltatásunk részeként. 60 teljesen és 80 részlegesen feldolgozott településről, plébániáról számolhatunk be (a részleges feldolgozottság a házassági anyakönyvek 1826–1920 közötti digitalizálását jelenti), összesen 22 ezer a nyilvántartásba vett dokumentumok száma. A 10 hónapos internetes kutatói szolgáltatás adatai: 270 kutatói regisztráció, 6700 kutatási eset, 25 ezer kutatói témaválasztás, másfél millió böngészett kép. Az új szolgáltatás tehát kutatóforgalmunk robbanásszerű növekedését eredményezte (korábban az éves kutatási esetek száma 300 volt).

A projekt eredményeképpen átalakultak a kapcsolataink környezetünkkel: társadalmi „erőterünk” lett, sokan keresnek minket, segítséget kapunk, a projekt több éve fenntartható, folytatható. A szolgáltatásnak bevételei is vannak, a regisztrációs díj szándékunk szerint mértékletes, kutatóink általában méltányosnak tartják (4 ezer Ft/negyed év), hiszen a kutatásnak egyéb költségeit (utazás, távollét, étkezés stb.) takarítják meg, és a befizetett díj fejében 100 letölthető képmásolatot is kapnak.

Levéltáros szempontból az is fontos számunkra, hogy egyházmegyéink teljes területén jártasságot, helyismeretet

szerzünk a plébániákon, munkakapcsolatba kerülünk a plébániai levéltárakat kezelő személyekkel, ajánlásokat, javaslatokat tehetünk és látjuk a nehézségeket, a további teendőket.

Tanulságok

A Communio projekt végrehajtása során bebizonyosodott, hogy komoly társadalmi érdeklődés tapasztalható az anyakönyvi kutatásokat segítő digitális tartalmak létrehozása, valamint az internetes szolgáltatások megvalósítása iránt. Ez az érdeklődés áldozatkészséggel is párosul, a fizetős levéltári tartalomszolgáltatás életképes lehet a mai Magyarországon.

Fontos tanulság számunkra, hogy az egyszerű megoldások is jól működhetnek. Megtapasztaltuk, hogy a közmunka és a diákmunka is lehet színvonalas, mintaszerű. A feldolgozásban technikailag, módszertanilag a világos megoldásokra és a fokozatosságra kell törekednünk. A képi feldolgozás esetünkben levéltáros szempontból az első lépcsőfokot jelenti, mégis működő kutatói szolgáltatás építhető rá „önmutató” fájl- és könyvtárelnevezések következetes alkalmazásával. A későbbiekben épülhetnek erre metaadatok, sőt a további feldolgozó munkát is segítheti a jól működő szolgáltatás.

Tíz év után el kellett fogadnunk, hogy a honlapszerkesztés mindennapos teendőink része, naprakészen kell kommunikálnunk, mert kutatóforgalmunk súlya ide helyeződött. A jövőben élni szeretnénk a kutatói erőforrásokkal is, ugyanis jelentős számban kaptunk felajánlott anyagokat, e-kutatóink által gyártott mutatókat, adatgyűjtéseket, amelyek a jövőben mások munkáját segíthetik. A „találkozás”, a fórum lehetőségét is meg fogjuk adni kutatóinknak internetes szolgáltatásunk részeként. (További információk, tájékoztatók a témával kapcsolatban a KFL honlapján olvashatók: <http://archivum.asztrik.hu>.)

